

ÇEVİRİBİLİM VE YORUMBİLGİSİ

İngilizce Okutmanı Muazzez USLU¹

Özet

Çevirinin bir okuma, anlama ve yorumlama süreci olarak düşünüldüğünde, çeviribilimin ve yorumbilgisinin birbiriyle ne kadar ilgili alanlar olduğu anlaşılacaktır. Nitekim her iki alan da, bir anlam arayışı içerisinde, bir düşüncenin ya da iletinin anlaşılmasını ve paylaşımını hedefler. Bu makalede disiplinler arası bir çerçeveden, bu anlam arayışının sözcüklerden başlayıp, metin yorumunda farklı yaklaşımlara ulaşıncaya kadar geçirdiği süreci incelemek amaçlanmıştır. Her iki alanın, yerleştirici ve yabancılaştırıcı çeviri/yorumlama yöntemlerini, yazar odaklı, okur odaklı ve metin odaklı çeviri/yorumlama yaklaşımlarını nasıl ele aldıkları incelenmiştir, elde edilen veriler ışığında bir çözüm önerisine ulaşmanın imkânı değerlendirilmiştir.

Anahtar sözcükler: Anlama, yorumlama, çevirme, sözcük, metin, bağlam, çeviribilim, yorumbilgisi, dil felsefesi.

Summary

When translation is considered as a process of reading, understanding and interpreting, the relation between translation studies and hermeneutics will be revealed. As a matter of fact both fields are in search of meaning and they aim the comprehension and dissemination of a message. In this article, it is aimed to explore the process of this meaning research, which starts from words and reaches various approaches in text interpretation from a interdisciplinary point of view. How domesticating and foreignizing translation/interpretation methods and writer-oriented, reader-oriented and text-oriented translation/intrepretaion approaches are studied in both fields is discussed and in the light of data attained the possibility of achieving a proposal of solution is evaluated.

1. Giriş

İçerisinde bulunduğumuz çağda, iletişim alanında kaydedilen sürekli ve köklü değişimler ve ilerlemeler bilim insanlarını iletişimin en temel aracı olan dile yöneltmektedir. 20 yüzyıldan itibaren çeviri, bilginin aktarılmasında dolayısıyla iletişimin sağlanmasında oldukça önem arz eden bir konum edinmiştir ve felsefe açısından da “*dilsel dönüş*” diye adlandırılabilir bir döneme girilmiştir. Bu dilsel yönelimle, filolog, dilbilimci ve edebiyatçıların çeviriye ilgisi daha geniş bir çevreyi etkisi altına almıştır. Bildirişim kuramı, mantık, matematik ve bunun gibi birçok bilim dalı, çeviriye yakından ilgilenir olmuşlardır. Çeviriye olan yakınlığı daha ileriye giden bir diğer alan vardır ki; onun çeviriye olan paylaşımları çok daha uzun bir geçmişe sahiptir. Sözü edilen alan *yorumbilgisi*, asıl ismiyle *hermeneutiktir*.

Bu yazının amacı çeviribilim, yorumbilgisi ve yorumbilgisine görmezden gelinemez katkılarda bulunan dil felsefesi alanlarında anlam arayışının nasıl başladığını, metin yorumlamasında farklı yaklaşımlara ulaşıncaya kadar kat edilen yolu ve bugün nihai bir sonuca varılıp varılamayacağını tartışmaktır.

2. Benzerlikler, Farklılıklar ve Bir İletişim Dizgesi Olarak Dil

Yorumbilgisi ve çeviribilim, yorumlama farklılıklarından doğan anlam çoğulluğunu ve bunun getirilerini yani, uygulamadaki çeşitliliği kendilerine inceleme alanı olarak alırlar. Çevirmen tıpkı yorumbilgisinin adını aldığı Tanrı Hermes gibi bir dünya ile bir diğeri arasında bir iletinin aktarımını sağlar. Bir dünyanın içerisinde yaratılmış bir iletiyi bir başka dünyanın insanları için anlaşılır ve tanıdık hale getirir.

¹ Muğla Üniversitesi, Fethiye Ali Sıtkı Mefharet Koçman Meslek Yüksek Okulu.

Hermes'ten Burhanettin Tatar şöyle bahseder; "O bir yönüyle her iki alan arasındaki farklılığın korunmasını sağladığı kadar, diğer yönüyle bu alanlar arasındaki sürekli bir kaynaşmayı da mümkün kılmaktadır. Buna göre Hermes farklılık ve aynılık diyalektiğinin olduğu yerde durmaktadır." (Tatar, 2004: 12) Ayrılık ve benzerlik, Tatar'ın sözleriyle farklılık ve aynılık, iletişimin sağlanmasında ve farklı yorumların kıyaslanmasında, hep üzerinde durulan bir çift kavram olmuştur çünkü öteki ile çevirmenin ya da yorumcunun aralarında geçen diyalog bu diyalektiği gerektirir.

20. yüzyıldaki bilimsel ve ekonomik gelişmeler ve iletişim teknolojisi alanında kat edilen mesafe sonucu, tamamen işlevsel bir dile yönelinmiştir. Lawrence Venuti'nin tanımıyla "Bu tek biçimli, sıra dışı olmayan, düz, herhangi bir şekilde dile dikkat çekebilecek her şeyin, bütün acayıplıkların çıkarıldığı, sıradan denilebilecek düz üsluplar" içinde yaşadığımız çağda dil üzerinde oldukça etkili olmuştur. (Venuti, 1999: 5-6) Venuti iletişimi kolaylaştırmak adına biçimde verilen kayıpları be şekilde eleştirir.

Dilin sadece bir iletişim dizgesi olarak nitelendirilmesini eleştiren filozoflardan biri de dil felsefesinin 19. yüzyılda kuruculuğunu yapan Humboldt'tur. Altınörs filozofun görüşlerini şöyle değerlendirir:

...Humboldt dilin fonksiyonel bir iletişim dizgesi olması dışında, bir düşünme ve kendini ifade etme formu olduğunu düşünmektedir. O, sözgelimi Locke'ın iddia ettiği gibi dilin icat edilmesinin yalnızca iletişim gibi dışsal bir amaçtan kaynaklanmadığı, insanlığın bir iç gereksiniminden doğduğu kanısındadır. Ona göre dil, insan doğasının vazgeçilmez bir parçasıdır ve dilin gelişmesi, insanın ancak başkalarının düşüncelerine de danışıp kendi düşüncelerini apaçık belirtmesi ve tanımlamasıyla erişilecek bir "dünya görüşü" nün büyümesi için gereklidir. (Altınörs, 2003: 107)

Artık iletişimle aktarılan anlam ve düşünce, metnin bütününde, bağlamda ve hatta metinlerarasılıkta aranır olmuştur. Nitekim yazılı bir eserde yazarın dünya görüşünün ortaya çıkarılabilmesi için bu gereklidir.

Çeviri kuramları içerisinde iletişime özel bir önem veren işlevsel çeviri kuramı içinde bulunduğumuz dönemde etkin hale gelmiştir. Bağlamsallığın itinayla incelendiği çeviribilim alanı özellikle, işlev odaklı betimleyici çeviribilim çalışmalarıdır. Holmes'a göre, işlev odaklı betimleyici çeviribilim belli bir zaman ve yerde hangi metinlerin çevrildiği (ya da çevrilmediği) ve sonuç olarak söz konusu çevirilerin nasıl bir etki yarattığı sorularına yanıt arar. (Holmes, 1988: 172) Bu sonuçlara ulaşabilmek için her çevirinin özel bağlamsal özellikleri irdelenir. Bu kuramda çeviri, erek ve kaynak dizgeleri arasında iletişimi sağlayabildiği ölçüde işlevseldir. Metnin iletişim sürecindeki işlevinin ortaya çıkarılabilmesi için bir dizi soruya cevap verilmesi gerekir. Bunlar; kimin, ne zaman, nerede, neden, nasıl konuştuğuna/yazdığına, metnin okuyucu/dinleyici üzerinde ne gibi etki yaptığına dair sorulardır. (Ateşman, 1992: 64) Bu soruların bütünsel olarak yöneldikleri amaç, bağlamın ortaya çıkarılmasıdır.

3. Dil Felsefesinde Anlam Arayışları

Anlam tartışmalarında başı dil felsefesi çekmiştir. Anlam arayışının başlangıç noktası metin ya da bağlam mı olmuştur? Anlam ve düşünce öncelikle dilin yapıtaşları ve anlam taşıyan en küçük birimleri olan sözcüklerde aranmıştır. John Lock tarafından geliştirilen ideci yaklaşımda (zihinci yaklaşım olarak da bilinir) sözcüklerin insanlar arasındaki iletişim ihtiyacından doğmuş işaretler olduğu belirtilmektedir. Filozofa göre sözcükler karşılıklı konuşma etkinliği sırasında idelerin yerini tutan anlamlı işaretlerdir. (Altınörs, 2003: 59) R. Levent Aysever, ideci yaklaşımın bir dil-anlam kuramı olduğunu söyler ve Aristoteles'ten başlayarak Frege'nin

anlam ve göndergeyi birbirinden ayırmasına dek iki bin yılı aşkın bir süre felsefe tarihine egemen olduğunu belirtir. (Aysever, 2004: 3)

İdeci yaklaşımdan sonra mantıkçı pozitivistler adıyla anılan Bertrand Russell ve Wittgenstein gibi filozoflar dilin sınırlarını çizmeye çalışmışlardır. Onların matematik modeline dayalı simgesel mantığında, dış dünyanın olgularıyla örtüşüp anlam belirsizliklerini ortadan kaldıracak ideal bir dil projesi amaçlanır. (Altınörz, 2003: 112) Aysever bu yaklaşımın mantıksal atomculuk ve ondan etkilenen Viyana çevresi filozoflarının savunduğu bu dil-anlam kuramını göndergeci kuram olarak adlandırır. (Aysever, 2004: 3)

Analitik felsefeden doğan bir diğer dil felsefesi yaklaşımı da mantıkçı pozitivistlerin görüşlerini özellikle ideal dil ülküsünü eleştirir. Mantıkçılar dilin işlevinin dünyayı resmetmek olduğunu düşünürken, analitikçiler iletişim olduğunu düşünürler. Analitikçi geleneğin eleştirilen yanı ise, metnin kiminle iletişim kurmayı amaçladığının tespitinde yaşanan belirsizliktir. Analitikçi dil felsefesi geleneği işlevsel çeviribilim yaklaşımıyla benzerlikler taşır, çünkü her ikisinde de amaçlanan iletişimdir. Ancak bu makalede daha sonra ele alınacağı gibi yorumbilgisinde ve çeviribilimde artık iletişimin neliği ve niteliği daha fazla önem arz eden bir konu olmuştur. Nitekim okur, yazar ve metin odaklı anlama/yorumlama/çeviri kuramları ve yerlileştirici ve yabancılaştırıcı çeviri stratejileri bunu gösterir.

Analitikçi gelenek içerisinde yer alan filozoflardan bir kaç Austin, Searle ve Strawson'dur. Onlar dil ile insan davranışları arasındaki ilişkiyi incelerler. (Altınörz, 2003: 113) Aysever bu yaklaşımı davranışçı kuram olarak adlandırır. Aysever'e göre davranışçı kuram içerisinde yer alan John L. Austin kendinden önce gelen dil felsefesi geleneğinde sözcüğün temele alınmasını ve dilin tek işlevinin bildirmek olduğunun düşünülmesini eleştirir. Bu eleştiriler örtük de olsa davranışçı kuramın içinde yer almıştır.

Austin davranışçılardan farklı olarak ise *söz edimleri* kavramını ortaya koymuştur. Bu kavram; bildirmek, söz vermek, emir vermek, hapse mahkûm etmek, başsağlığı dilemek gibi sadece dilde gerçekleştirilebilecek edimleri içerir. Söz edimleri kuramında yazı, yazarın yokluğunda onun düşüncelerini temsil eder. (Aysever, 2004: 3) Saussure'ün dil, dil yetisi ve söz üçlü ayrımından sonra Austin sözleri düzsöz, edimsöz ve etkisöz olmak üzere üçe ayırır. Düzsöz yalnızca sözce oluşturmayı tanımlarken, edimsöz gerçekleştirilmiş bir sözceyi incelemek için kullanılır. Etkisöz ise konuşmacının sözlerinin dinleyici üzerinde etkide bulunduğu sözler için kullanılan bir terimdir. (Çotuksöken, 1999: 8) Dil felsefesi, yorumbilgisi ve çeviribilim bazen edimsözlerle ilgilenir görünseler de asıl amaçlanan hep etkisözlerdir. Ancak etkisözlerle bu üç alan sadece kuru söz olmaktan kurtulup insan eylemine yön verir duruma gelir.

Austin söz edimleri kuramıyla konuşan kişiyi merkeze koyan bir dil-anlam çözümlemesi ortaya koyar. Aysever'e göre söz edimleri kuramında, iletişim konuşan kişinin inisiyatifinde gelişen bir süreçtir ve konuşan kişinin bir şey anlatmaya çalışırken kullandığı dilsel anlatım, o anlatımı kullanırken sahip olduğu yönelimlerinin taşıyıcısıdır. Dinleyen kişi de, konuşulanı anladığında, karşısında konuşan kişinin yönelimlerini kavramış olur. (Aysever,2004: 4)

4. Yorumbilgisinde Anlam Arayışları; Gramatik ve Alegorik Yorumlama

Dil felsefesinin anlam tartışmasının başlangıç noktası olarak kendine sözcükleri alması gibi, yorumbilgisi de önce sözcüklerle ilgilenir. Antik Yunan'da kullanılan iki temel yorumlama yönteminden birincisi *gramatik*, ikincisi de *alegorik* yorumlama yöntemidir. Metin Toprak'a göre, dilin mantıksal çözümlenmesi aracılığıyla ve kelime araştırma yöntemi yardımıyla, anlaşılır olmaktan çıkmış kelimelerin,

başlangıçtaki anlamlarının yaşayan dile aktarılmasını sağlayan gramatik yöntemdir. (Toprak, 2003: 23) Alegorik yöntem, dolaylı anlatımın ardındaki gerçek anlama ulaşarak bir metni okuru için mümkün olduğunca anlaşılır bir hale getirmekle ilgilidir. Amaç, hep yüzeysel olan anlamı aşıp derine ulaşabilmektir.

Alegorik yöntem, anlamın kendiliğinden oluştuğunu, ancak anlaşılmayan bölümlere yorumbilgisel bir müdahalenin gerektiğini söylerken, Friedrich Schleiermacher buna katılmaz. O daha önceki yorumbilgisel uygulamaları ihmalci bulur. Filozofa göre yorumbilgisi sadece anlamın belirsiz olduğu yerde değil, bir sözü anlama girişiminin başlamasıyla başlamalıdır. (Schleiermacher, 1998: 228) Schleiermacher yorumbilgisi için üç ayrı tanım verir:

1. Birinin düşüncelerini doğru bir şekilde sunma sanatı
2. Birinin sözlerini üçüncü bir kişiye iletme sanatı
3. Birinin sözlerini doğru anlama sanatı (Schleiermacher, 1998: 6)

Özellikle birinin sözlerini doğru anlama sanatı olarak ele alındığında, anlam belirsizliklerini ortadan kaldırmanın yorumbilgisinin de amacı olduğu görülür. Nitekim Schleiermacher yorumbilgisini bir anlama bilimi ve sanatı olarak yeniden ele alır. Bu yaklaşım yorumbilgisini sadece yoruma dair bir kurallar bütünü olmaktan kurtarır. Artık yorumbilgisi her türlü metnin yorumunda kullanılabilir bir disiplin düzeyine taşınmıştır.

Schleiermacher'e göre, yorumbilgisinin amacı, bir sözün tarihsel ve sezgisel, öznel ve nesnel olarak yeniden yapılandırılmasıdır. (Toprak, 2003:42) Onun açısından bir edebiyat yapıtında sözcükler kullanıldıkları bağlama ve tarihsel döneme göre farklı anlamlara sahip olabilirler. (Özlem, 2004: 126) Bu tespit biraz daha genişletilecek olursa, sözcüklerin içinde buldukları dil dışı etkenlere göre farklı anlamlar kazanabilecekleri fikrine ulaşılır. Anthony Pym'in "Translation Studies and Western Philosophy" (Çeviribilim ve Batı Felsefesi) adlı makalesinde "kaynağın çoğulluğu" olarak adlandırdığı bu görüş farklı yorumların önünü açan bir yapıda olduğu kadar rölativizm ya da görecelik olarak da adlandırılabilir.

5. Çeviribilimde Anlam Arayışları; Dilbilimsel ve Metindilbilimsel Metin Çözümleme Yöntemleri

Schleiermacher'in bahsettiği türden bir *yeniden yapılandırma* kavramından, çeviri kuramında ilk olarak bahseden kişi Eugene Nida olmuştur. (Holmes, 1978: 71) Nida'nın çalışmasının merkezinde eski, katı, hiç değişmeyen kelime anlamı tanımından daha işlevsel, anlamını bağlamından alan ve kültüre göre farklı cevaplar üretebilen bir kelime tanımı vardır. (Munday, 2001: 38)

Nida ve arkadaşı William Wonderly sayesinde ilk defa çeviri alanında bir çeviri modeli sunulmuştur. Nida'nın çeviri modelinde kaynak metin; inceleme, aktarım ve yeniden yapılandırma aşamalarından oluşan bir süreçten geçer. Holmes "Describing Literary Translations: Models and Methods" (Edebi Çevirilerin Betimlenmesi: Modeller ve Yöntemler) adlı makalesinde Nida'nın modeli ile ilk defa kelime bazında bir modelden cümle bazında bir modele geçildiğini belirtir. Daha önceki çalışmalarda metinler, birkaç deyim ve kullanım değişikliği dışında, birim birim aktarılabilir kelime toplulukları olarak görülmüştür. (Holmes, 1978: 71)

Bir metnin içerisindeki kelimelerin bir başka dilde karşılıklarının bulunması ile çevirinin mümkün olabileceğine dair dilbilimsel aktarım iddiası önceleri çeviribilimin kuruluş aşamasında etkili olmuştur. Bunun

nedeni ise çeviribilimin bir bilim olarak ortaya çıkış sürecinde görülebilir. 20. yüzyılın ilk yarısında çeviri, dilbilimin uygulamalı alanı içinde geliştirilen bir bilim dalı olarak ele alınmıştır. Dilbilim bir takım düzenliliklerin, dilbilimsel aktarımların doğrudan gözlemlenemeyeceği çeviri örneklerini kapsamı dışında bırakarak kural üretme yoluna gitmiştir. Kelime ya da cümle bazında birebir aktarım örnekleri üzerinden hareket etmiştir. Bu kısır dilbilimsel yaklaşım, çeviribilimin bir bilim olarak ortaya çıkışı aşamasında sınırlayıcı hatta engelleyici olmuştur. Çeviri, uygulamalı alan içerisinde sıkışırken bir taraftan da belli metin türleriyle sınırlandırılmış ve sadece bir diller arası aktarım olgusu olarak değerlendirilmiştir. Dilbilimsel çeviri yaklaşımı bilimsel olmasına rağmen kısmi ve kuralcıdır ve çoğu zaman yanlış bir sadakat anlayışına neden olur. (Bengi-Öner, 2001a) Dil felsefesinin anlam arayışlarındaki süreçle kıyaslanacak olursa mantıkçı pozitivistlerin matematik modelinin, Yorumbilgisinin anlam arayışlarındaki süreçle kıyaslanacak olursa Doğa Bilimlerinin kuralcı ve katı tavrının bu dönemde etkili olduğu söylenebilir. Nitekim dilbilimsel metin çözümleme yöntemi de mantıkçı pozitivistler ve Doğa Bilimciler gibi anlam belirsizliklerinin ortadan kaldırılmasını amaçlar. Dilbilimsel aktarım iddiası bağlama verilen önemle sarsılmaya başlamıştır.

Çeviribilim, dilbilimin bir alt alanı olmaktan çıkıp bağımsızlığını ilan ettikten sonra bile, çeviri amaçlı dilbilimsel metin çözümleme yöntemi, uzun zaman çeviri alanındaki etkisini sürdürmüştür. Dilbilimsel ve metindilbilimsel metin çözümleme yöntemlerinin çatışması bu etkiye örnektir. Dilbilimsel model cümleden metne, aşağıdan yukarıya bir süreç izlerken; metindilbilimsel model metnin bütününden cümleye, yukarıdan aşağıya bir süreç izler. “Metindilbilimsel modelde anlam tümceyle sınırlı değildir.” (Neubert & Shreve, 1992: 23) Bu model anlamı metnin tümüne yayar. Anlam ayrı kelime ve cümlelerle değil metnin tümüyle taşınır. “Çeviri sürecinde asıl taşınan şey kaynak metnin bileşik anlamsal değeri ve edimsel işlevidir.” (Neubert&Shreve, 1992: 23) Çeviri erek dil toplumunda yeni bir anlamsal ve edimsel bütünlüktür. Erek dil kaynakları amaçlı bir biçimde seçilir ve metin yukarıdan aşağıya oluşturulur.

Dilbilimsel yöntem ütopyik bir evrensel anlambilim kavramında ısrarcı davranırken, metindilbilimsel yöntem edimbilim ve söylem analizi alanına taşar. Bu modelde metinsel ve iletişimsel bir eşdeğerlik kabul edilir ve işlevsel çeviri yaklaşımlarıyla daha uyumlu bir modeldir. (Neubert & Shreve, 1992: 24) Çevirmenin görevi iki sistemi uzlaştırmaktır. Bunu yaparken iletişimsel bağlamlandırmayı sağlar. “Metindilbiliminde aktarılan anlam değil iletişimsel değerlerdir.” (Neubert&Shreve, 1992: 24) Metindilbilimin sınırlarını belirleyen dilbilimsel sistem değil, iletişimsel topluluklar, yani kaynak ve erek dili kullanan insan toplumdur.

Bu iki çeviri amaçlı metin çözümleme yöntemi incelendiğinde, metindilbilimsel yöntemin bağlamsal özellikleri daha çok göz önünde bulundurduğu ortaya çıkacaktır. Nitekim işlevsel çeviri yaklaşımlarıyla uyumu da bundan kaynaklanır. Bağlamın iletişimsel toplulukları, onların içinde yaşadıkları dönemi, hatta dillerinin yapısını hep bağlamın içerisine katabiliriz.

6. Düşüncenin ve Anlamın Dile, Çağa ve Bağlama Bağlılığı

Çeviribilimin, dil felsefesi ve yorumbilgisinin ortak yanı bu gün itibariyle her üç disiplinin de anlamın ortaya çıkarılabilmesi için bağlamı gerekli görmesidir. Göktürk’ün anlama çevreni olarak ifade ettiği, dünya görüşü denilen, Dilthey’in çağın tını olarak da nitelediği şey anlama için bir ön koşuldur, bağlamsallığın başka bir ifadesidir. Dil de aynı bağlamsallığı gerektirir. Nitekim Nida dilsel göstergenin ayırıcı özelliklerini sıralarken

“dil belli bir toplumsal bağlam içinde işlev görür” (Göktürk, 2002: 159) diyerek bu bağlamsallığın toplumsallığına işaret eder. Bir başka deyişle toplumsallığı oluşturan etmenlerden biri de dil paylaşımıdır.

Dilin düşünceyi nasıl sınırladığı, ya da düşüncenin nasıl dile bağımlı olduğu Hamann, Herder ve Humboldt gibi dil felsefecileri tarafından derinlemesine incelenmiş bir konudur. Her dil farklı bir dünya görüşü içerir; aynı zamanda o dili konuşanlara sınırlar koyar. Dolayısıyla dil kişinin nasıl düşüneceğini belirler.

Johann Gottfried von Herder düşüncenin dile bağımlılığı fikrinin asıl sahibidir. Filozofa göre bütün düşüncelerin kaynağı algısal ve duygusal sezgidir. Yorumcunun, yazarın fikrini asimile etmemesi gerektiğini düşünen yazar, yorumun vurgusunun kelime kullanımı üzerine olması gerektiğini düşünür. Bir ifadenin ya da metnin dilsel anlamını kavramanın yeterli olmadığını düşünen Herder’e göre yazarın söylemsel niyetinin de oluşturulması gerekir. (Stanford Felsefe Ansiklopedisi, 2007: 6-7). Bir dizi metin yorumlama prensibi ortaya koyan filozofun çalışmaları Schleiermacher’e yorumbilgisinin kuruluş aşamasında kaynak teşkil etmiştir.

Johann Georg Hamann, dil olmadan düşüncenin olamayacağı gibi, tarih üstü ya da tarihten arındırılmış aklın da olamayacağını ve dilin düşünceyi yapılandırıcı nitelikte olduğunu vurgular. Hamann’a göre, kelimelerin hem estetik hem de mantıksal kapasiteleri vardır. Görünen ve duyulan nesnelere olarak kelimeler, bütün öğeleriyle sezgi dünyasına aittirler. Aynı zamanda da amaç ve anlamlarının ruhuna göre, anlama ve düşünce dünyasına aittirler. İşte dilin özelliği, bu ampirik ve düşünsel melez karakterinde ve hem estetik hem de mantıksal kapasitesinde yatar. Dilthey ve Gadamer başta olmak üzere pek çok yorumbilimci ve çeviribilimci çalışmalarında mantıksal yanı güçlendirmeye çalışırken estetik/sanatsal yanı da feda etmemişlerdir. Çeviri alanında ölçülmesi güç olmakla birlikte erek dilde en çok kabul gören ve en çok okunan çeviri eserler hep estetik değeri yüksek olanlardır. (Lafont, 1999:5-8)

Wilhelm von Humboldt’a göre, insan dilin dışında ve dilden bağımsız bir bakış açısına ulaşamaz; çünkü dille çevrelenmiş bir dairenin içinde kapalı bulunur. Bir kelimenin belirttiği düşünceye ulaşılacak istendiğinde, kelimeyi tanımlamaktan ya da onu bir başka dile çevirmekten başka şans yoktur. (Lafont, 30) Anlamının dilsel karakteri Humboldt’tan sonra yorumbilimciler tarafından da tartışılmıştır. Dil hiçbir zaman anlamın nötr bir taşıyıcısı olamaz. Burhanettin Tatar, Humboldt’a göre konuşanın ve dinleyenin anlama faaliyetleri dışında, kendi başına anlam diye bir şey olmadığını söyler. Tatar’a göre filozof, her bir dilin bir dünya görüşünü yansıttığını kabul ederken, yorumcunun farklı dilleri ve metinleri anlamakla kendi sınırlı perspektifinin ötesine gidebildiğini ve özgürleşmeye başladığını ima eder. (Tatar, 2004: 22) Dil felsefesi alanında çalışılan bu fikirler daha sonrasında modern yorumbilgisinin temellerinin Friedrich Daniel Ernst Schleiermacher tarafından atılmasına kadar giden süreçte etkili olmuşlardır.

Çeviribilimde ve dil felsefesinde kaynak metnin üretildiği topluma ve zamana yani bağlama yapılan vurgunun izlerini yorumbilgisinde de sürmek mümkündür. Bağlama en çok vurgu yapan yorumbilimcilerden biri kuşkusuz Wilhelm Dilthey’dır. Dilthey Doğa Bilimlerine karşı Tin Bilimlerinin kuruculuğunu yapmış ve yorumbilgisini Tin Bilimlerinin üzerine temellendirilebileceği, bu bilimlerin yöntemi olarak kullanılabilecek bir bilim olarak geliştirmiştir.

Bütün yorumbilgisel çaba, aydınlanmaya ve doğa bilimlerine çok şey borçludur. Doğa Bilimleri kendilerine nesne olarak belirli koşullarda yinelenebilecek ve nesnel ölçütlere göre açıklanabilecek nesnelere seçmişlerdir. Nesnelere belli yasalar ve ilkeler çerçevesinde değerlendirir ve açıklarlar. Nesnelere doğayla

sabittir ve bu nesnelere değerlendirme ölçütleri de belli yasalarla belirlenmiştir. Ancak Dilthey'in kuruculuğunu yaptığı Tin Bilimleri bu tür kurullarla işleyen kesin ölçülerle belirlenmiş nesnelere araştırma alanı olarak belirleyemezler. Dilthey'a göre tarihsel/toplumsal gerçekliği konu alan bilimlerin tümü "Tin Bilimleri" (*Geisteswissenschaften*) başlığı altında toplanabilir. Dilthey yorumbilgisini tüm tin bilimlerinin temeli olarak ele alır ve yorumbilgisine kurucu bir görev yükler. Tin Bilimleri insan yaratısı olan tüm insanlık tarihi kalıtlarını kapsar ve tarihsel bir kavrayışla insanı inceler. (Dilthey, 1999)

Dilthey'in Tin Bilimleri aracılığıyla ve yorumbilgisini yöntem olarak kullanarak anlamayı amaçladığı birey tarihseldir. İnsan, bu nedenle kendini anlayabilmek için tarihe bakmalıdır. Ancak tarih sadece incelenebilecek bir nesne olarak ele alınamaz. Tarihin sonu olmadığı gibi insan tabiatının oluşumu da henüz tamamlanmamıştır. Bu tamamlanmamışlık insanı özgürleştirir. Kendi oluşumunda etkin bir yaratıcılık rolü üstlenmesine yol açar. Tarihsellik göreceliği doğurur. Dilthey "tarihsel bilincin göreceliğinden öteye gidilemez ve tarih süreci içerisinde 'insan' tipi çözümler ve değişir görüşünü savunmuştur. (Palmer, 2003: 159)

Anlam da aynı şekilde göreceliğin etkisindedir. "Mânâ her zaman geçmiş ve geleceğe uzanan ufki bir bağlam içerisinde bulunur." (Palmer, 2003: 159) Bu tarihsellik bilinci tüm anlamaların zamana, içerisinde bulunulan ana bağlı olduğunu bildirir. Onun tarihsel düşünme tarzının donatıcılığına ve kuşatıcılığına duyduğu inanç tarihe verdiği önemin nedenidir. (Dilthey, 1999: 21)

Anlamayı öncelikle iki kişi(yazar ve okur) arasında oluşan bir süreç olarak gören Dilthey, insanlarda aynı güçlerin etkili olduğunu, aralarındaki bu paylaşım sayesinde birbirlerini anlayabildiklerini söyler. Bu güçlerin etkilerinin dereceleri muhakkak farklı olacaktır, ancak bu farklılık bir engel değil bireyselliğin bir işaretidir. Fakat daha sonraları anlamının sebebi olarak hepimizi çevreleyen bir ortaklık ortamını göstermiştir. Bu ortaklaşalık ortamını nesnel tin olarak da adlandırır. Yani nesnel tin mutlak ortaklaşalık karakterine sahip olan tinselliktir. Bu ortaklaşalık ortamının sınırları bazen dar bazen de geniş olabilir. Dilthey'in yorumbilgisel tavrında öncelikle bu çoğulculuk, görecelik ve bireyselliğin farkındalık önemlidir.

7. Yazar Odaklı Anlama Kuramı ve Okur Odaklı Kuramın Eleştirileri

Schleiermacher gibi Dilthey da yazarı bir metni yazmaya iten nedenleri, içinde bulunduğu çağı ve koşulları empati yoluyla kavramaya çalışmayı, anlama ve yorumlama için bir ön koşul olarak alır. Çünkü Dilthey'a göre anlama sürecinin amacı yazarın metinde okuruna iletmeyi amaçladığı anlamı ortaya çıkarmaktır. Dilthey'in, yazarın metni yazarken metne koymayı amaçladığı anlama, yani yazarın niyetine verdiği önem, yorumbilgisel gelenek içinde yer alan ve onunla aynı fikirde olan filozofların *niyetselciler* diye adlandırılmasına ve bu filozofların karşısında bir diğer cephenin oluşmasına neden olmuştur. (Tatar, 1999) Yargılanan; Dilthey'in sürekli vurguladığı, yaşamın içerisindeki düzensizlik fikrinin yansıması olan yazıyla sabitlenmiş yaşam kalıtları, yani yazılı eserlerin zaten kendi içlerinde bir gerilimin ve karmaşanın sonucu iken; ne şekilde başka bir bağlamın, çağın, coğrafyanın içinden gelen bir okura yazarın niyet ettiği şekilde ulaşabilecekleri olmuştur. Dilthey'in tanımladığı hem kendi önyargılarını aşabilecek, hem de yazarın önyargılarını empati yoluyla kavrayıp anlamlandırabilecek, bütün bunları da kendi bütünsel gerçeğine ulaşmak için kullanabilecek bir yorumcudur. Onun yorumcuya, yorumcular olarak okur, eleştirmen ve çevirmenlere verdiği özgürlük metnin sınırlarının da ortadan kalkmasına neden olur. Kendini bu iyimserliğe kaptıran okur, her okumasının sonucunu kendi dehasının

dışavurumları olarak yüceltebilir. Bu durumda da Dilthey'in anlama kavramı başlangıçta yazar odaklı olmayı amaçlarken son derece okur odaklı bir kurama dönüşebilir. Sadece yazarın niyetinin anlamı oluşturduğunu düşünmek bütün yorumları psikolojizme götürme tehlikesi taşır. Nitekim Schleiermacher'den sonra Hirsch gibi niyetsevciler psikolojizme düşmemek için yazarın niyetinin metnin anlamının içinde olduğunu savunmaya başlamışlardır. (Tatar,1999)

Gadamer niyetsevciliğe karşı çıkmıştır. Gadamer'e göre yazara ait zihnin, bir eseri anlama konusunda ölçü olması mümkün değildir. Bu, yazar odaklı yaklaşıma eleştiridir. Bilgi, özne-nesne ayrımı içerisinde elde edilebilecek bir mülk değildir. (Palmer, 2003: 219) Yorumcu, metni asıl üretildiği koşullarda yeniden üretmez ve üretmez. Metin yazarın niyet ettiğinden daha fazlasını sunar ve farklı koşullarda farklı okunur. Dolayısıyla anlama süreci üretken bir okuma ve çalışma eylemidir. Gadamer sunduğu ontolojik anlamaya göre insan algısı her zaman varoluşsal ön yargılar içerir. Dolayısıyla bir şeyi anlarken onu kendimizin dışında bir nesne olarak görmez, onu içselleştiririz. Onun varlığında kendi varlığımıza dair bir şeyler buluruz.

Gadamer ve Dilthey'in yorumbilgisel duruşlarının iki ayrı bağlam anlayışından kaynaklandığı söylenebilir. Burhanettin Tatar bu iki modeli şöyle tanımlar:

1. Pencere modeli: Bu modeli kullanan tarihselciliktir. Bu yaklaşımda metinlere geçmiş çağları yeniden tanımlamamıza, resmi olarak yeniden inşa etmemize yardımcı olan kaynaklar gözüyle bakılır. Yani metin bir penceredir ve biz ona bakarak onun yazıldığı dönemi görürüz. Niyetsevcilik, metni yazara açılan bir pencere olarak görür. (Tatar, 2004: 67-68) Dilthey'in bağlam anlayışı buna dayanır.

2. Ayna modeli: Metinler bu modelde yorumcunun kendi varoluşsal gerçekliğini yansıtan birer ayna olarak ele alınır. Tatar "Dil varlığın evidir " derken, Heidegger'in dili ve metni, varlığı bize yansıtan bir ayna olarak tasarladığını düşünür. (Tatar, 2004: 68) Gadamer'in bağlamcılığı da benzerdir.

Görüldüğü gibi, bağlam pencere modelinde geçmişe, yani yazarın yaşadığı ve metnin yazıldığı döneme odaklanırken, ayna modelinde okurun, yorumcunun ya da çevirmenin içinde bulunduğu ve metnin yorumlandığı döneme odaklanmaktadır.

Niyetsevcilerin belirttiği gibi metin yazarının metni yazarken taşıdığı kaygıların bizim anlama sürecimizde, niyetsevcilerin sözünü ettiği kadar büyük bir yer tutmadığını düşünen yazarlardan bir diğeri de Derrida'dır. Ona göre okunan, dinlenen bir metni ya da konuşmayı anlamak; konuşan ya da yazan kişinin yönelimlerinin kavranması olarak değil, bir göstergeler zinciri boyunca bir devinim olarak anlaşılmalıdır. Aysever "Yazıyı yazı yapan, onun üretildiği bağlam ve yazarının yokluğunda bile görevini yerine getirebilmesidir" sözleriyle Derrida'nın yazar odaklı anlama kuramına karşı çıkışının özünü dile getirir. Derrida metne okur açısında bakar ve oluşturduğu kuram da okur odaklıdır. (Aysever, 2004: 5)

Dil felsefesindeki davranışçı kuramın ve yorumbilgisi alanında yukarıda bahsedilen gelişmelerin çevirideki yansıması, okur odaklı çeviri kuramının ortaya çıkışıdır. Bir yazın ürününün ancak okuyucusundan tepki aldığı sanatsal ve estetik bir statüye yükseldiğine ilişkin okur odaklı çeviri kuramına rağmen; Walter Benjamin hiçbir sanat ürününün yazın da dâhil olmak üzere alıcı olarak kabul edilen insan topluluğuna erişmeyi amaçlamadığını belirtir. Böyle bir amacın güdülmesi, belki de, yazınsal diye nitelendirilen sanat ürününü sırf iletişimsel bir mesaj durumuna indirgemek olur. Okuyucuya ulaşmak salt amaç olarak alınırsa okuyucudan beklenecek bir karşı eylem de gerektirir. Oysa böyle bir güdüyle bir sanatsal ürün yaratmak olanaksızdır. Yazın

yazarın kendini ifade şekli olarak daha çok şekil, biçim, estetik ve edebi kurallar içinde kendini bulur. Walter Benjamin bu durumu şöyle dile getirir: “Bir yazın yapıtında bildirmenin dışında varolan şeye gelince - ki asıl önem taşıyanın bu olduğu, kötü çevirmence de yadsınmamaktadır-, genellikle kavranması olanaksız, gizemli, ‘yazınsal’ diye nitelendirilen, bu değil midir?”(Benjamin, 2004: 33). Çeviriyi kaynak metnin yaşamında bir safha olarak gören Benjamin, çevirinin içerisinde özgün yapıtın yaşamının sürekli yenilenen, en son ve en kapsamlı gelişme sürecine ulaştığını belirtir.(Benjamin, 2004: 36)

8. Okur ve Yazar Odaklılığa Karşı Metin Odaklılık

Jacques Derrida’ya göre çeviri söz konusu olduğunda, kaynak metin, erek metin sayesinde yazarının ölümünden sonra da yaşamını sürdürebilir. Çevirmenler metinlerin yaşamlarına devam etmelerinden sorumludurlar. Onların amaçları yazarları yaşatmak değildir. Bir okur olarak çevirmen sayesinde metinler daha iyi bir yaşam da sürdürebilirler. (Derrida, 1985: 179)

Okur odaklı kuramların temsilcilerinden biri olarak görülen Eco, sanat eserlerinin okurunun katılımını gerektirdiğini düşünür. Yapısalcılar tarafından şiddetle eleştirilen bu fikir aslında yapıtın anlamını, içinde yaşadığı çağın özelliklerine göre okurun netleştirmesini öngörür. Aslında, Eco’ya göre de bir yapıt herkesin içine her istediğini koyabileceği, istediği biçimde algılayabileceği bir yapıya sahip değildir şüphesiz. Anlam metinle sınırlıdır. Aslında okurun geçireceği süreç hiç de keyfi değildir; çünkü her metin farklı bir ideal okuma süreci gerektirir. Metnin sunduğu çeşitli gösterge ve düzgüler, yorumcuya nasıl bir okuma yapması gerektiğine dair yol gösterecektir. (Parlak,2000: 8)

Eco bir metnin okunmasında okurun aktif rolünü savunur ve yapmaya çalıştığı şeyin, metnin haklarıyla yorumcunun hakları arasındaki diyalektiği çalıştırmak olduğunu söyler. Birkaç on yıldır yorumcuların haklarının fazla vurgulandığını düşünen yazar, sınırsız semiosis fikrinin, yorumun hiçbir ölçütünün olmadığı sonucuna götürmeyeceğini göstermeye çalışır. Ona göre yorumun genel ölçütlerinin olmadığı hipotezi çürütülebilir ve bir yorumun kötü bir okumanın sonucu olduğunu kanıtlamak mümkündür. Bunu, ne yazarın niyetine ne de okurun niyetine odaklanarak yapar. Onun vurgusu özellikle metnin niyetinin ne olduğu üzerindedir. (Eco, 2001 b: 23-25)

Eco’ya göre metin okurunu sınırlar. O öngördüğü tarihsel, kültürel ve psikolojik beklentilerle ideal bir okur tanımlar. Parlak şöyle der:

Okuma etkinliği boyunca okur, yeni verilerle, anlatı dünyası hakkındaki bilgisini genişletecek ya da daraltacaktır. Çeşitli çıkarımlar yapacaktır ve belli bir anlamlandırma düzeneğinde ya da birden fazla anlamlandırma düzeneğinde çıkarımlarını bireşimsel önermelere dönüştürecektir. Metnin stratejisinin sunduğu okuma izleği ile okurun geliştirdiği bu çıkarımsal tutumun örtüşmesi ile örnek okur oluşur. (Parlak, 2000: 14)

Yazar yaratım sürecinde ve öncesinde örnek okurunu bilir. Eco için “Kendi örnek okurunu öngörmek sadece bu okurun var olduğunu ‘ummak’ anlamına gelmez, bu okuru oluşturacak biçimde metni harekete geçirmek anlamına gelir.” (Parlak, 2000: 16) Yazar yapıtını oluştururken izlediği stratejilerle kendi okurunu yaratır. Nitekim yazmanın amacı okurda değişikliğe yol açmaktır.

Aslında çevirmenin ve yorumcunun ötekine (kaynak metin yazarına) duyduğu güven, uç bir cömertlik örneğidir. Çevirmen ya da yorumcunun öncelikle okur olarak metin yazarının metne koyduğu anlama

ulaşabilmek ya da onun görüş açısından bakabilmek için yeterince istekli olması gerekir. Metni anlama da ilk koşul ilgidir. (Schleiermacher, 1998: 156) Steiner'e göre bütün anlama güvenle başlar. Çevirmen kaynak metindeki bir şeylerin anlaşılabilmesine inanır. Bu güven diller arasında bir paralelliğin ve analoginin geçerliliği ve dünyanın tutarlılığı ile ilgili fenomenolojik varsayımlar dizisinden doğan bir gelenektir. İçerisinde girişimci bir ruh içerir. (Steiner, 1998: 312-313) Diğer taraftan benzerlik kadar farklılık da bu girişimci ruhu tetikler niteliktedir.

Farklılıklara ufuklar kaynaşması kavramıyla, yani bir metnin yorumunda kaynak metin yazarıyla yorumcunun ufuklarının bir başka ifadeyle dünya görüşlerinin eriyip bir birine karışmasını ve bundan doğabilecek yaratımın içinde barındırdığı verimliliği Gadamer dile getirir. Gadamer'in yorumbilgisine yaklaşımı her ne kadar felsefi açıdan olsa da çevirmen ve çeviribilimciyi oldukça pozitif bir noktaya götürecek niteliktedir. Onun tavrının içinde de iletişimin sağlanması için barışçıl bir girişim görülebilir. Metni anlamayı bir proje olarak adlandıran filozofa göre, okuma esnasında sözü edilen proje sürekli değişime uğrar; çünkü yorumbilgisinin amacı "hep metnin otantik niyetini, iç uyumunu kurmaya ve savlarındaki boşlukları gidermeye çalışmaktır." (Gadamer, 1990: 100)

Dilthey'in geçmişte kalan bir anlamın sezgi yoluyla canlandırılabilmesi fikrini reddeden Gadamer, bir metni anlamak için geçmişteki bağlama dönmek gerekmediğini, aksine metni içinde bulunulan ana ortak etmenin anlama eylemine giriş teşkil ettiğini düşünür. Metnin ufkuyla okurun ufku karşılaşır ve anlama bu gerilimden doğar. Ufuklar karşılaşması olarak adlandırılan bu gerilim verimlidir; çünkü yorumlama ya da çeviri sonucu ortaya çıkan ortak bir üründür. Yazarın metne koyduğu ve okurun yanında getirdiği anlam birleşir, kaynak ve erek diller birbirinin içinde erir.

Gadamer için yazarın kişiliğinin ayrıntılarına inmeye çalışmak, yani psikolojik çözümleme yapmak gereksizdir; çünkü edebi eser okunmaya başladıktan sonra yazarından bağımsız olarak yaşamını sürdürecektir. Çevirmen açısından durum değerlendirecek olursa, erek metin çevirmenin kaynak metinle kurduğu iletişimin sonucudur. Metnin sınırları kaynak metin yazarının belirlediği sınırlar olmak zorunda değildir. Çevirmen her ne kadar kaynak metnin sınırlarının farkında olmak durumunda olsa da, o erek metni yaratırken kendi sınırlarını çizer. Çevirmenin kararını etkileyecek olan kendi döneminin siyasi, kültürel ve toplumsal koşulları ve bunların biçimlendirdiği çeviri normlarıdır. Okuyucu olarak çevirmen, anlam ürettiği için aktif; içinde bulunduğu bağlamsal koşullar onun yerini belirlediği, dolayısıyla bakış açısını şekillendirdiği için pasiftir. (Maclean, 131)

Radegundis Stolze, Gadamer'in ufuklar karşılaşması olarak değerlendirdiği kaynak ve erek metin yazarlarının barışını şu satırlarla ifade eder:

Ufuklar karşılaşması hermeneutik kuramında kaynak ve erek metinler arasında ayırım yoktur. Çevirmen iletide bir paya sahiptir ve sadece bunu ortaya koyar, iletiyi tekrar yaratır. İyi işlenmiş bir ileti başka bir dilde tekrar sunulabilmesi için zihinsel bir betimleme oluşturur. (Stolze, 2002: 4)

Bu tür bir kaynaşmayı öngören filozoflardan bir diğeri de Benjamin'dir. Ona göre yabancı dil çeviride olgunlaşırken bir taraftan da erek dilin doğum sancıları saptanır. (Benjamin, 2004: 38) Bu açıdan çeviride söz konusu olan iki dilin bütün diğer diller gibi bir ve tek bir amaca hizmet ettikleri yargısına varılabilir. "Yabancı dillerin sözcükler, tümceler, bağlamlar gibi tek tek öğeleri birbirini karşılıklı olarak dışlarken, ayrı diller yönelimlerinde birbirini tamamlar." (Benjamin, 2004:38). Bu yönelim ortaklığı, evrensellik, dillerin birbirine yakınlığını vurgular. Bu durum çeviride özellikle belirginleşir. Benjamin yakınlık kavramının dil aileleri

açısından yani kökensel bir hısımlık olarak anlaşılması gerektiğini özellikle vurgular. Derrida'ya göre bu yakınlık/akrabalık, çeviri anlaşmasıyla müttefik olmak gibidir. Hatta bu yakınlığı daha sonra yazar evlilik mecazıyla değerlendirir. (Derrida, 1985: 186) Çeviri asıl metni destekler. İki metni birbirine bağlar. Derrida'nın bu mecazla ortaya koyduğu Gadamer'in ufuklar karşılaşması kavramıyla dile getirdiği kaynaşmaya son derece yakındır.

9. Yerlileştirme ve Yabancılaştırma

Lawrence Venuti'nin çeviribilim açısından yeniden değerlendirdiği, ama aslında Schleiermacher'in ilk olarak ortaya koyduğu *yerlileştirme* ve *yabancılaştırma*, yorumlama ve çeviri stratejisi olarak farklılık ve benzerlik ölçütlerinin ne derece önemli olduğunu tekrar gözler önüne sermiştir. Bir filozof, yorumbilimci ve teolog olarak Schleiermacher'in çeviri konusunda ki görüşlerini aktardığı 1813 yılında Berlin Kraliyet Bilimler Akademisi'nde ders olarak verdiği "Über die verschieden methoden des übersezens" (Çevirinin Çeşitli Yöntemleri Üzerine) adlı yazısı bu iki çeviri yöntemini ayrıntılı olarak ele aldığı metindir. (Kurultay, 1985: 191) Yerlileştirici çeviri stratejisinde, yazar okura getirilmeye çalışılırken; yabancılaştırıcı çeviri stratejisinde, okur yazara götürülmeye çalışılır. Birinci strateji erek dizgenin çeviri normlarını olduğu gibi korumaya çalışırken ikinci strateji bu normları değiştirmeyi amaçlar. Yerlileştirme (domestication); kaynak metnin yabancılığının mümkün olduğunca azaltıldığı, çeviri metne sanki erek dilde yazılmış gibi bir izlenimin verilmeye çalışıldığı ve çeviri metinde akıcılığın amaçlandığı çeviri stratejisidir. (Berk, 2005: 162-164) Bu kavramın karşıtı olarak görülen çeviri yöntemi, yabancılaştırma (foreignizing) ise erek metin okuruna bir yabancılık hissini verir ve metnin bir çeviri metin olduğunu okura fark ettirir. Yerlileştirmede daha okur odaklı, yabancılaştırmada ise yazar odaklı bir tavır takınıldığı söylenebilir.

Aslında yerlileştirme yöntemi nasıl bir hegemonyanın ürünü olarak kullanılma riskiyle karşı karşıya ise yabancılaştırıcı yöntem de aynı amaca hizmet edebilir. Bir bakıma yerlileştirici ya da yabancılaştırıcı çeviri yöntemlerinde belirleyici olan ulusların tinsel gelişmişlik düzeyleridir.

Schleiermacher ulusun tinsel gelişiminde üç aşama belirler,

1. Ulusal sınırların aşılmaz olduğu
2. Ulusal sınırların belli ölçülerde aşılabildiği
3. Ulusal sınırların kalktığı aşama (Kurultay, 1985: 202)

Bu aşamalar üzerinden bir değerlendirme yapılacak olursa; okurun çeviri yoluyla yazara götürülmesi yani yabancılaştırma ve yerlileştirme ikinci safhada uygulanabilecek çeviri yöntemleridir denilebilir. Birinci aşamada zaten çeviriye kalkışılmaz bile. Uluslar arasındaki ayrılık o kadar derindir ki çevirinin imkânını tamamen ortadan kaldırır. Üçüncü aşamada ise çeviriye gerek duyulmaz; çünkü iki dili konuşanlar birbirlerinin dillerini bilirler. Kurultay'a göre: "Çevirinin okuru olma durumundaki kesim yabancı olanı, onunla bütünleşecek kadar iyi tanyorsa, çeviri gene gereksinim olmaktan çıkar. Yabancıya akrabalık hatta kendi diline yabancılık duyacak kadar ileri bir anlama düzeyine ulaşılmışsa çevirinin verecekleri çoktan aşılmış demektir." (Kurultay, 1985: 202) Çeviride yabancı olması gereken artık yabancı değilse erek dizgede çevirinin varlık problemi var demektir; çünkü çeviriye ihtiyaç kalmamıştır ve çevirinin varlığı ve yokluğu arasında fark yoktur. Bu durumda da ulusal benliğin yeniden diriltilebilmesi için yerlileştirici bir çeviri tutumu takınılabılır.

Özlem Berk Schleiermacher'in çeviri tavrını şöyle değerlendirir:

...Schleiermacher çeviriyi Prusya ulusal hareketinde önemli bir uygulama olarak görür ve çevirinin rolünü ulusçu kültürel politikalar içinde belirler: Çeviri, elit bir edebiyat geliştirerek Alman dilini zenginleştirebilir ve Alman kültürünün, evrensel egemenlik olarak görülen, tarihsel kaderini gerçekleştirmesine olanak sağlayabilir. Schleiermacher bu ulusal ideolojisini çeviriyi kültürlerin benzeşikliğinin değil de kültürler arası farklılığın merkezine koyarak kuramsallaştırmıştır. (Berk, 2001a: 4)

Başka bir deyişle Schleiermacher yabancılaştırmadan yanadır. Onunla aynı fikirde olan bir diğer yazar da Lawrence Venuti'dir. Diğer bir deyişle:

Lawrence Venuti, ayrıntılarıyla yerleştirmenin, Anglo-Amerikan kültürde, bu ülkelerin [Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri] “saldırgan bir biçimde tekdilli, yabancıyı kabul etmeyen, yabancı metinleri görünmez bir şekilde İngiliz dilinin değerleriyle donatan ve okuyuculara kendi kültürlerini bir başka kültürde tanıyarak narsis bir deneyim sağlayan akıcı çevirilere alışkın” olmaları yüzünden egemen bir çeviri stratejisi olarak kullanıldığını göstermiştir.(Berk, 2001a: 4)

O yerleştirme işlemini çevirmenin görünmezliği ile maskelenen bir politika olarak değerlendirir. Yerleştirme bir anlamda erek kültür okuyucusunun değerlerine göre kaynak metni değiştirme ve uyarlama işidir. Bu işlem kaynak metni, kaynak metnin kültürel öğelerinden arındırma ve tamamen asimile etme ve kimliksizleştirme noktasına da vardırılabılır. Yazar yabancılaştırmacı çeviri yöntemini yerleştirici çeviri yönteminden daha dürüst bulur. Venuti bu akıcılığın içerisindeki gizli ırkçılığı eleştirir. Diğerini benden ayıran her neyse çeviride bu vurgulanabilir. Yabancılaştırma bir çeviri yöntemi olarak alınırsa akıcılık yanılması yaratmaya gerek duyulmaz. (Venuti, 1999: 17)

10. Türk Çeviri Tarihinden Örneklerle Yerleştirme/Yabancılaştırma, Okur/Yazar/Metin Odaklılık

“Yazın Çevirisi ve Biçem” adlı yazısında Berk Türk çeviri tarihinde iki temel yaklaşımdan bahsedebileceğini söyler. “Birinci yaklaşım Nurullah Ataç ve Sabahattin Eyüpoğlu'nun temsil ettiği Tercüme Bürosu'nun en üretken olduğu 1940'lı yıllarda” benimsenen yerleştirici yaklaşımdır. (Berk, 2001b: 1) Aslında bu yaklaşım Tanzimat Döneminden başlayarak Cumhuriyetin ilk yıllarında da etkili olmuştur. Berk, çeviri politikalarını genel olarak değerlendirdiğinde; yerleştirici çeviri yaklaşımının sadece 19. yüzyıl Osmanlı erek dizgesine özgü olmadığını, ulusçuluk politikalarının güdüldüğü dönemlerde, ekonomik, kültürel ve politik uyanış devirlerinde yerleştirmenin hep bir çeviri yaklaşımı olarak baskın olduğu sonucuna varır. (Berk, 2001a: 8)

Yerleştirici çeviri yaklaşımının egemen olduğu yıllarda Berk'e göre erek metinde “doğallığın ön plana çıkarıldığı ve Türkçe'de çeviri kokmayan, kolay anlaşılır,” “erek dilin normlarına uygun” ve “kaynak metnin yabancılığını erek dil okuyucuları için mümkün olduğunca azaltmak amacıyla saydam ve akıcı bir biçemin benimsendiği” bir tavırla çeviriler yapılmıştır. (Berk, 2001b: 2) Kaynak metne sadakat çevirmenin onu erek dizge okurları için anlaşılır bir duruma getirmesi olarak anlaşılmalıdır. Bertan Onaran, Melahat Özgü, Sevgi Sanlı, Zeyyat Selimoğlu, Memet Fuat, Orhan Veli, Cahit Sıtkı, Necati Cumalı bu yaklaşım içerisinde sayılabilecek isimlerdir.

Naciye Akseki Öncül'ün yaptığı Virginia Woolf'un *To the Lighthouse* (*Deniz Feneri*) adlı romanından bir paragrafı yerleştirici çeviri yaklaşımı örneklendirilebilir:

No, she thought, putting together some of the pictures he had cut out -a refrigerator, a mowing machine, a gentleman in evening dress- children never forget. For this reason, it was so important what one said, and what one did, and it was a relief when they went to bed. She could be herself, by herself. And that was what she now often felt the need of -to think; well not even to think. To be silent, to be alone.... When life sank down for a moment, the range of experience seemed limitless. And to everybody there was this sense of unlimited resources, she supposed.²

Oğlunun kestiği resimleri -bir buzdolabı, bir ot biçme makinesi, fraklı bir erkek resimlerini-toplarken, “Çocuklar hiç unutmazlar” diye düşündü. İşte bunun için insan onların yanında söylediğine, yaptığına dikkat etmeliydi; onlar yataklarına çekildiklerinde insan rahatlıyordu. Artık hiç kimseyi düşünmek derdi kalmamıştı. Şimdi olduğu gibi görünebilir, kendi kendine olabilirdi. Şu son zamanlarda en çok gereksinme duyduğu şey de buydu- düşünmek; düşünmek bile değil, susmak, yalnız başına kalmak istiyordu.... Yaşam bir an geri çekilir çekilmez olasılıklar sonsuzlaşıyordu sanki. Mrs. Ramsay’e öyle geliyordu ki bu sınırsız olasılıklar duygusu herkesin içinde vardı.³ (Berk, 2001b: 6)

Berk’in yorumu şöyledir:

Bir iç konuşma biçiminde yazılan bu bölümde biçimin özelliği ‘gündelik dilden ya da geleneksel anlatı dilinden alışıktığımız, betimlemeleri, açıklamaları, karşılıklı konuşmaları, bağlaç sözlerini en aza indirmiş, eksilteli bir söylem’ oluşturmasıdır.⁴ Oysa Göktürk’ün de gösterdiği gibi, bu özellik yerini çeviride betimleyici bir dile bırakmaktadır. Kaynak metinde bulunmayan yazım imleri (tırnak), “he” adının “oğlunun”, paragrafın sonundaki “she” adının “Mrs. Ramsay olarak açıklanması, “diye düşündü”, “istiyordu” gibi eklenen eylemler çeviride anlam daraltıcı ve bilinçle aramıza bir gözlemci sokan bir etki yarattıklarından yazarın biçimini de erek dilde yansıtamamaktadırlar. (Berk, 2001b: 6)

Görüldüğü gibi Tercüme Bürosu’nun ilk döneminde baskın olan çeviri yaklaşımı yerleştirme bu çeviride uygulanmıştır. Ancak bunun sonucu biçimde verilen kayıplar Akşit Göktürk tarafından yukarıdaki gibi eleştirilmiştir. Aslında yapılan şey; metni erek metin okuru için daha anlaşılır bir şekle sokmaktır. Bu açıdan okur odaklı olmakla birlikte, bir bakıma kaynak metin yazarına sadakatsizlik olarak görülmüştür. Bu çeviri elbette erek metnin okurları için anlaşılır bir çeviri olacaktır. Bununla birlikte kaynak metin yazarının biçimi hakkında erek metin okurlarının kafasında yanlış bir izlenim bırakacaktır. Bu durumda Tercüme Bürosu’nun akıcılık söyleminin, kaynak metinleri okur için anlaşılır bir duruma getirmeyi amaçlarken biçim açısından bir tür tek tipliliğe yol açtığı söylenebilir. Zaten bunun sonucu da akıcılık söyleminin gördüğü desteği kaybetmesi ve yabancılaştırmanın vurgulanmaya başlamasıdır.

Türk çeviri tarihinde etkili olan ikinci çeviri yaklaşımı, özellikle Tercüme Bürosu’nu 1047–1950 yılları arasında yöneten Suut Kemal Yetkin’in başı çektiği yabancılaştırıcı yaklaşımdır. (Berk, 2001b: 1-9) Dünya Edebiyatı’ndan birçok çevirinin yapıldığı bu dönemin daha başlarında ortaya çıkan ancak sonraları daha güçlü bir şekilde gündeme getirilen yabancılaştırıcı çeviri yaklaşımında ise Berk’e göre vurgu kaynak dile ve[kaynak]yazarın biçimine kaymıştır. (Berk, 2001b: 2) Yazarın biçimini yakalamaya ve aktarmaya çaba

² Virginia Woolf, *To the Lighthouse* (Harmondsworth: Penguin, 1964), s. 72

³ Virginia Woolf, *Deniz Feneri*, çev. Naciye Akseki Öncül (İstanbul: Can, 1982), s. 83.

⁴ Göktürk, *Çeviri: Dillerin Dili*, ss. 90-91.

gösteren çevirmenler övülmüştür. Çeviri metinlerdeki yabancığın erek dili yani Türkçeyi zenginleştireceği düşünülmüştür. Tahsil Yücel ve Nazım Hikmet, Murat Belge ve Fatih Özgüven bu yaklaşımın içerisinde yer alırlar.

Woolf un olumlu eleştiriler alan bir başka romanı Tomris Uyar'ın çevirdiği *Mrs. Dalloway*'dir. Romanın ilk paragrafı şöyle başlar:

Mrs. Dalloway said she would buy the flowers herself.

For Lucy had her work cut out for her. The doors would be taken off their hinges; Rumpelmeyer's men were coming. And then, thought Clarissa Dalloway, what a morning – fresh as if issued to children on a beach.

What a lark! What a plunge! For so it had always seemed to her when, with a little squeak of the hinges, which she could hear now, she had burst open the French windows and plunged at Bourton into the open air. How fresh, how calm, stiller than this of course, the air was in the early morning; like the flap of a wave; the kiss of a wave; chill and sharp and yet (for a girl of eighteen as she then was) solemn, feeling as she did, standing there at the open window, that something awful was about to happen; looking at the flowers, at the trees with the smoke winding off them and the rooks rising, falling; standing and looking until Peter Walsh said, 'Musing among the vegetables?' – was that it? – 'I prefer men to cauliflowers' – was that it? He must have said it at breakfast one morning when she had gone out on to the terrace – Peter Walsh. He would be back from India one of these days, June or July, she forgot which, for his letters were awfully dull; it was his sayings one remembered; his eyes, his pocket-knife, his smile, his grumpiness and, when millions of things had utterly vanished – how strange it was! – a few sayings like this about cabbages.⁵

Mrs. Dalloway, çiçekleri kendi alacaktı.

Lucy'nin işleri sıraya konmuştu zaten. Kapılar menteşelerinden çıkarılacaktı; Rumpelmeyer'in adamları geliyordu. Hem ne güzel bir sabah diye düşündü Clarissa Dalloway, kumsaldaki çocuklara üleştirilmiş gibi taptaze.

Ne güzel bir ağış bu böyle! Ne dalış! Bourton'dayken, menteşelerin hafif gıcirtısıyla (şimdiki gibi), koca camlı pencereleri açıp temiz havaya uzanınca da hep bu duygular kaplardı yüreğini. Nasıl taze, nasıl sessiz; elbette buradakinden daha durgun olurdu o hava, ilk saatlerde: bir dalganın vuruşu gibi, bir dalganın öpüşü gibi, soğuk ve keskin ama (o zamanlar onsekiz yaşındaki bir kız için) gizemli; orada, açık pencerede dururken, korkunç bir şey olacak diye beklerken, çiçeklere, tepelerinden duman yükselen ağaçlara, bir yükselip bir alçalan ekin kargalarına bakarken; öylece durup bakarken, Peter Walsh karışana kadar: "Ne o? Sebzelerin arasında felsefe mi yapıyoruz?" – Öyle miydi?- "İnsanlar karnibaharlardan kat kat üstündür bence." – Öyle miydi? Galiba bir sabah kahvaltısında söylemişti bunu - Peter Walsh. Bugünlerde dönüyor Hindistan'dan. Artık Haziranda mı, Temmuzda mı, orasını unutmuştu; mektupları çok tatsızdı zaten; onun söyledikleriydi akılda kalan: gözleri, çakısı, gülümseyişi; hırçınlığı – ne tuhaf- milyonlarca şey yitip gittikten sonra bile lahanalar üstüne ettiği iki çift söz.⁶ (Berk, 2001b: 7)

⁵ Virginia Woolf, *Mrs Dalloway* (New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1953), ss. 1-2.

Berk'in bu çeviri hakkındaki yorumu şöyledir:

Burada ise, bir önceki çeviriye göre daha “zor” ya da alışılmadık bir Türkçe’yle karşılaşmamıza rağmen kaynak metindeki biçimsel özelliklerin erek metinde büyük ölçüde karşılandığı görülebilir. Genel olarak diğer Woolf çevirisine göre –kimi öztürkçe kullanımlar akıcılığı kesiyor gibi görünse de- bu çevirinin, özellikle tümce yapısını bozmayarak, biçemi daha iyi yansıttığını söyleyebiliriz. (Berk, 2001b: 7)

Bu çeviri yabancılaştırıcı yaklaşımına iyi bir örnektir. Kaynak metin yazarının biçimine sadık kalarak okuru yazara yaklaştırmaktadır. Yazar odaklı bir anlama kuramının getirisi olabilecek bir okumanın sonucudur denilebilir.

Metin odaklı anlama/yorumlama kuramlarına verilebilecek en güzel örneklerden biri Can Yücel'in çevirdiği Shakespeare'in 27. sonesidir. Bu sonenin çevirisiyle kıyaslaması ve ayrıntılı bir değerlendirmesi Işın Bengi-Öner tarafından yapılmıştır.

Tired with all these, for restful death I cry:

As to behold desert a beggar born,

And needy nothing trimmed in jollity,

And purest faith unhappily forsworn,

And gilded honor shamefully misplaced,

And maiden virtue rudely strumpeted,

And right perfection wrongfully disgraced,

And strength by limping sway disabled,

And art made tongue-like by authority,

And folly, doctor-like, controlling skill,

And simple truth miscalled simplicity,

And captive good attending captain ill;

Tired with all these, from these would I be gone,

Save that to die I leave my love alone.

William Shakespeare (Stirling, 1968: 157)

Vazgeçtim bu dünyadan tek ölüm paklar beni,

Değmez bu yangın yeri, avuç açmaya değmez.

Değil mi ki çiğnenmiş inancın en seçkini,

Değil mi ki yoksullar mutluluktan habersiz.

⁶ Virginia Woolf, Mrs. Dalloway, çev. Tomris Uyar (İstanbul: İletişim, 1996), ss. 9-10.

Değil mi ki ayaklar altında insan onuru,
O kız oğlan kız erdem dağlara kaldırılmış,
Ezilmiş hor görülmüş el emeği, göz nuru,
Ödlekler geçmiş başa, derken mertlik bozulmuş.
Değil mi ki korkudan dili bağlı sanatın,
Değil mi ki çılgınlık sahip çıkmış düzene.
Doğruya doğru derken eğriye çıkmış adın,
Değil mi ki kötüler kadı olmuş Yemen'e,

Vazgeçtim bu dünyadan, dünyamdan geçtim ama,
Seni yalnız komak var, o koyuyor adama.

Can Yücel(Can Yücel, 1985: 123)

Yücel'in çevirisi ilk bakışta yadırgatıcı derecede yerelleştirici bir üslupla yazılmış görünmekte hatta kabul edilebilirliğinden bile şüphe duyulabilmektedir. Ancak metne daha derinden bakılacak olursa Yücel'in kaynak metin yazarının biçimine sadık kaldığı görülecektir. İlk olarak, kaynak metin gene bir şiirle erek dilde karşılanmıştır. Türk yazın dizgesinde karşılığı olmayan iambic ölçüsü 7+7 hece ölçüsüyle karşılanmıştır ve uyak düzeni aynen korunmuştur. (Bengi-Öner, 2001a: 99) “And” sözcüğü “değil mi ki” sözcüğüyle anlamsal açıdan birebir örtüşme sağlamasa da şiire tempo vermesi açısından benzer bir işlev yüklenmiştir. Sone'nin son iki dizesi kaynak metindeki erek metinde de içeriden başlatılmıştır. Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda çeviri şiirin sözcük bazında bir eşdeğerliliği amaçlamakla birlikte biçimsel açıdan eşdeğerlik sağladığı söylenebilir ve çevirmen bu açıdan sadıktır. Elbette şiir çevirisinin doğası itibariyle çevirmeni kısıtlayıcı diğer taraftan da yaratıcılığı körükleyici yanı Yücel'in şair kimliğiyle de bir örtüşme sağlamıştır. Kaynak metnin titizlikle incelendiği, alınan çeviri kararlarının, sözcük, cümle, dize ve tema bazında da olsa, tamamen tesadüfi ya da keyfi bir çeviri sürecinin sonucu olmadığını görmek zor değildir. Bu açıdan Shakespeare'in dehası artık Yücel'in yeteneğiyle birleşmiştir. Her iki yazar metnin yaşamını sürdürebilmesi için bir ortaklaşalık ortamına girmişlerdir. Yücel'in çevirisinin diğer bir çok çeviriyle karşılaştırıldığında oldukça başarılı bulunduğu ve Türk okurları tarafından okunup kabul edildiği de bir gerçektir.

Çeviri tarihinden farklı dönemlere ilişkin verilen örneklerin bizi götüreceği nokta farklı tarihi dönemlerde farklı çeviri kararlarının alınabileceği ve bu kararların ideolojik eğilimlerle belirlendiğidir. Berk'in şu sözlerle belirttiği gibi “Çeviriler erek kültürleri etkiler ve değiştirirler. Çeviri politikaları, bu kararları yönlendiren güçler tarafından kendi kültürlerini nasıl yönlendirmek istediklerine göre şekillenirler. Çeviri yöntemleri de benzer şekilde, çevirmenlerin kaynak ve erek kültürü nasıl algılayıp değerlendirdiklerine göre değişir.” (Berk, 2001b: 3)

Sonuç

Bu yazıda sunulan yaklaşımlar, anlam arayışının, nasıl sözcüklerden ve sözcüklerin anlamlarının netleştirilip bir başka dile aktarılacağından yola çıkıp, cümle ve metinlerin yorumlanıp bir başka dilde yeniden yaratılmasına kadar, hep bir düşüncenin ya da iletinin paylaşımına ilişkindir. Bu amaçla geliştirilen

yerleştirme ve yabancılaştırma yöntemleri aslında yazar odaklı ve okur odaklı anlama/yorumlama/çeviri yaklaşımlarına son derece benzerdir. Yerleştirme, okur odaklı bir tavır takınırken; yabancılaştırma, yazar odaklılığı hedefler. Aslında görüldüğü gibi tartışma hep sadakat ve özgürlük arasında bir ikilemde sürmektedir. Bu iki farklı tavrın ortaya koyduğu iki farklı bağlam da söz konusudur.

Bu yazıda bu iki kutup arasında uzlaştırıcı bir noktanın bulunup bulunamayacağı araştırılmaya çalışılmıştır. Bu ortak noktanın metnin hem işlevsel/iletişimsel hem de estetik olarak yaşamının sürdürülmesi olduğu sonucuna varılmıştır. İdeal koşullarda, kaynak ve erek metinler arasında ufuklar karşılaşması/kaynaşması diye adlandırılabilir bir paylaşım kaynak ve erek metinler ve onların yazarları arasında barışı sağlayan, tüm insanlığa mal edilebilecek kadar anlamlı ve iyi işlenmiş bir iletinin paylaşımıdır. Böyle bir paylaşımında kaynak ve erek metin yazarlarının toplumsallıkları ve bireysellikleri kaynaşır. Yorumbilgisinin, dil felsefesinin ve çeviribiliminin içinde bulunduğumuz çağda iletişimin yazar odaklı ya da okur odaklı bir çizgide mi gerçekleştirilmesi gerektiği, yerleştirici mi ya da yabancılaştırıcı bir yöntem mi kullanılması gerektiği ve bunun metin yorumuna etkisinin nasıl olacağı üstüne bir kıyaslama değil bir sentez yaratması gerekmektedir. Nitekim böyle bir sentez, kaynak metin yazarının ve yorumcunun/çevirmenin ortak amaçlarına yani metnin yaşamını sürdürüp gelecek kuşaklara ulaşmasına hizmet edecektir.

KAYNAKÇA

- Altınörs, Atakan. *Dil Felsefesine Giriş*. İstanbul, İnkılap Kitabevi: 2003.
- Anamur, Hasan. “Özgün Bir Yazınsal Çeviri Eleştirisi Önerisi: “Beş Düzeyli Nesnel Eleşiri Yöntem””. *Çeviribilim ve Uygulamaları*. 1998: 1-13.
- Ateşman, Ender. “Çeviri Amaçlı Metin Çözümlemesi”. *Çeviribilim ve Uygulamaları*. Kasım 1992: 63-67.
- Aysever, R. Levent. “Dil Felsefesinin Geleceğine Bir Bakış”. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 2: Aralık 2004: 91-100.
- Bengi- Öner, Işın ve Ülker İnce. “Çeviri Eğitiminde Kaynak Metni Yorumlamaya ve Çeviri Metni Oluşturmaya Yönelik Yöntem Arayışları: Geniş Bir Bakış Açısı”. *Çeviribilim 1*. Yay. Haz. Işın Bengi Öner. Ankara Üniversitesi: Tömer, 1995: 125-145.
- Bengi- Öner, Işın. *Çeviri Kuramlarını Düşünürken*. İstanbul: Sel, 2001a.
- Bengi- Öner, Işın. *Çeviribilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Sel, 2001b.
- Benjamin, Walter. “Çevirmenin Görevi”. Çev. Ahmet Cemal. *Çeviri Seçkisi-2: Çeviribilim Nedir? Başkasının Bakışı*. Yay. Haz. Mehmet Rıfat. İstanbul: Dünya, 2004: 33-47
- Benjamin, Walter. *Estetize Edilmiş Yaşam*. Çev. Ünsal Oskay. İstanbul: Der Yayınları, 1995.
- Berk, Özlem. *Kuramlar Işığında Açıklamalı Çeviribilim Terimcesi*. İstanbul: Multilingual, 2005.
- Berk, Ö., “Ulusların ve Ulusal Kimliklerin Oluşturulmasında Çeviri Yöntemlerinin Rol ve İşlevi”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4, 2001: 49-66.
- Berk, Ö., “Yazın Çevirisi ve Biçem”, *I. Dil, Yazın, Değişibilim Sempozyumu (5-7 Nisan 2001)*, Pamukkale Üniversitesi, Denizli, 2001: 387-398.
- Çotuksöken, Betül. “Dilin Gerçekleşmesi Olarak Söylem ve Felsefe”. *Us Düşün ve Ötesi*. Sonbahar 1999: 5-10.
- Derrida, Jacques. “Des Tours de Babel”. Çev. Joseph F. Graham. *Difference in Translation*. Yay. Haz. Joseph F. Graham. Ithaca and London: Cornell University Press, 1985: 165-208.
- Dilthey, Wilhelm. *Hermeneutik ve Tin Bilimleri*. Çev. Doğan Özlem. İstanbul: Paradigma, 1999.
- Dilthey, Wilhelm. “The Rise of Hermeneutics”. Çev. Frederic Jameson. *New Literary History*, Sayı 3. No:2. *On Interpretation I*: Winter, 1972: 229-244.
- Eco, Umberto. *Experiences in Translation*. Toronto: University of Toronto, 2001a.
- Eco, Umberto. *Interpretation and Overinterpretation*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001b.
- Eco, Umberto. *The Limits of Interpretation*. Indianapolis: Indiana University Press, 1990.
- Gadamer, Hans Georg. *Philosophical Hermeneutics*. Çev. David E. Linge. Berkeley & Los Angeles: University of California Press, 1977.

- Gadamer, Hans Georg. *Hermeneutics versus Science: Three German Views: Essays*. Notre Dame: University of Notre Dame Press, 1988.
- Gadamer, Hans Georg. "Tarih Bilinci Sorunu". *Toplum Bilimlerinde Yorumcu Yaklaşım*. Yay. Haz. P. Robihow & W. Sullivan. Çev. T. Parla. Ankara: Hürriyet Vakfı Yayınları, 1990: 79-106.
- Gadamer, Hans Georg. "Hermeneutik". *Hermeneutik (Yorumbilgisi) Üzerine Yazılar*. Yay. Haz. Doğan Özlem. Ankara: Ark Yayınevi, 1995: 11-28.
- Gadamer, Hans George. "Dilthey'in Tarihselciliğin Güçlüklerinde Dolanışı". *Hermeneutik (Yorumbilgisi) Üzerine Yazılar*. Yay. Haz. Doğan Özlem. Ankara: Ark, 1995: 151-189.
- Gadamer, Hans Georg. "Felsefe ve Edebiyat". Çev. Şahbender Çoraklı, Ahmet Sarı. *Edebiyat Nedir; Hans-Georg Gadamer, Helmunt Kuhn, Friedrich Nietzsche. Erzurum: Babil Yayınları, 2002: 13-38.*
- Gadamer, Hans Georg. "İnsan ve Dil". *İnsan Bilimlerine Prolegomena; Dil, Gelenek ve Yorum*. Yay. Haz. & Çev. Hüsamettin Arslan. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2002: 65-69.
- Gadamer, Hans Georg. "Metin ve Yorum". *Hermeneutik ve Hümaniter Disiplinler*. Yay. Haz. & Çev. Hüsamettin Arslan. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2002: 284- 320.
- Göktürk, Akşit. *Sözün Ötesi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002.
- Göktürk, Akşit. *Çeviri Dillerin Dili*. İstanbul: Yapı kredi Yayınları, 1994.
- Göktürk, Akşit. *Okuma Uğraşı*. İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1988.
- Hermans, Theo. "Translation's Other". www.ucl.ac.uk/dutch/pages/th.html. (14.06.2005). [19 Mart 1996'da Londra Üniversitesi'nde verilmiş ders]
- Holmes, James S. "The Name and Nature of Translation Studies". *Papers on Literary translation and Translation Studies*. Amsterdam: Rapodi, 1988.
- Holmes, James S. "The Name and Nature of Translation Studies". Çev. Ayşenaz Koşmaz. *Çeviri Seçkisi-2: Çeviribilim Nedir? Başkasının Bakışı*. Yay. Haz. Mehmet Rıfat. İstanbul: Dünya, 2004: 165-182.
- Holmes, James S., Jose Lambert and Raymond van den Broeck. Yay. Haz. *Literature and Translation: New Perspectives in Literary Studies*. Leuven: Acco, 1978.
- Humboldt, Wilhelm von. "Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues". *Dil Felsefesine Giriş*. Yay. Haz. Atakan Altınörs. Çev. C. Brendel. İstanbul: İnkılap, 2003: 109-110.
- İnalçık, Halil. "Hermenötik, Oryantalizm, Türkoloji". *Doğu Batı*. Sayı: 20, 2002: 13-39.
- Jakobson, Roman. "On Linguistic Aspects of Translation". *The Translation Studies Reader*. Yay. Haz. Lawrence Venuti. London & New York: Routledge, 2000: 113-118.
- Josef, Bleicher. *Contemporary Hermeneutics: Hermeneutics as Method, Philosophy and Critique*. London: Routledge, 1980.
- Kalaycı, Nazile. "Gadamer ve Hermeneutik". *Yeditepe Felsefe 2*. Sayı 10(2003): 334-365.

- Kurultay, Turgay. "Çevirmen Çevireceği Metni Nasıl Okursa Okumuş Olur?". *Çeviribilim 1*. Yay. Haz. Işın Bengi Öner. Ankara Üniversitesi: Tömer, 1995: 111-123.
- Kurultay, Turgay. "Çeviri Yöntemi Üzerine Düşünceleriyle F. Schleiermacher". *Dün ve Bugün Çeviri*. Sayı: 1985: 191-218.
- Lafont, Christina. *The Linguistic Turn in Hermeneutic Philosophy*. Çev. Jose Medina. Cambridge, Massachusetts & London, England: The MIT Press, 1999.
- Maclean, Ian. "Reading and Interpretation". *Modern Literary Theory*. Yay. Haz. Jefferson, Ann ve David Robey(edts). London: B.T. Batsford Ltd, 1986: 122-144.
- Munday, Jeremy. *Introducing Translation Studies*. London and Newyork: Routledge, 2001.
- Neubert, Albrecht ve M. Gregory Shreve. *Translation as Text*. Kent: Kent University Press, 1992.
- Nida, A. Eugene. "Çeviri Süreçleri". Çev. Y. Salman. *Çeviri Seçkisi- 2. (Çeviribilim Nedir; Başkasının Bakışı)* Yay. Haz. Mehmet Rifat. İstanbul: Dünya, 2004: 101-118.
- Nida, A. Eugene. *Towards a Science of Translating: With Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating*. Leiden: E. J. Brill, 1964.
- Özkan, Bülent. "Metindilbilimi, Metindilbilimsel Bağdaşıklık ve Haldun Taner'in 'Onikiye Bir Var' Adlı Öyküsünde Metindilbilimsel Bağdaşıklık Görünümleri". *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 13/1 2004:167-182.
- Özlem, Doğan. "Hermeneutik ve Şiir Sanatı". *Cogito*. Sayı:38, 2004: 117-149.
- Özlem, Doğan. *Hermeneutik (Yorumbilgisi) Üzerine Yazılar*. Ankara: Ark, 1995.
- Özlem Doğan. "Tinsel Bilimlere Giriş'in Yüzüncü Yılı ve Dilthey". *Metinlerle Hermeneutik (Yorumbilgisi) Dersleri, Cilt I-II*. Yay Haz. Doğan Özlem. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1996: 8-53.
- Özlem, Doğan. *Anlama ve Yorum*. Yay. Haz. A. Kadir Çiçen, Hatice Nur Erkızan, Güçlü Ateşoğlu. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2004.
- Palmer, Richard E. *Hermenötik: Hermeneutics: Interpretation Theory in Schleiermacher*. İstanbul: Anka, 2003.
- Parlak, Betül. "Umberto Eco'da Kuram Uygulama İlişkisi: Lector in Fabula'dan Gülün Adı'na". Yayınlanmamış Tez. İstanbul Üniversitesi, 2000.
- Pym, Anthony. "Translation Studies and Western Philosophy". [www.fut.es/\\$apym/on-line/philosophy.pdf](http://www.fut.es/$apym/on-line/philosophy.pdf). (14.06.2005).
- Schleiermacher, Friedrich. *Hermeneutics and Criticism and Other Writings*. Cambridge, : Cambridge University Press, 1998.
- Steiner, George. *After Babel: Aspects of Language and Translation*. Oxford: Oxford University Press, 1998.
- Stolze, Radegundis. "The Hermeneutic Approach in Translation". *Studia Anglica Posnaniensia: International Review of English Studies*; 1/1/2002: 1-14.

- Stolze, Radagundis. "Creating 'presence' in Translation". *Claims, Changes and Challenges in Translation Studies: Selected Contributions from the EST Congress, Copenhagen 2001*. Yay. Haz. Gyde Hansen. Philadelphia, John Benjamins, 2004: 39-50.
- Tatar, Burhanettin. *Hermenötik*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2004.
- Tatar, Burhanettin. *Felsefi Hermenötik ve Yazarın Niyeti*. Ankara: Vadi Yayınları, 1999.
- Toprak, Metin. *Hermeneutik (Yorumbilgisi) ve Edebiyat*. İstanbul: Bulut Yayınları, 2003.
- Toury, Gideon. *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam: John Benjamins, 1995.
- Venuti, Lawrence. Yay. Haz. *The Translation Studies Reader*. London and Newyork: Routledge, 2000.
- Venuti, Lawrence. *The Translator's Invisibility: A history of Translator*. London & Newyork: Routledge, 1999.
- Wright, Kathleen. "Gadamer: Dilin Spekülatif Yapısı". *İnsan Bilimlerine Prolegomena; Dil, Gelenek ve Yorum*. Yay. Haz. ve Çev. Hüsamettin Arslan. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2002: 75-98.
- Wolf, Michaela. "Culture as Translation – and Beyond Ethnographic Models Of Representation in Translation Studies". *Crosscultural Transgressions: Research Models in Translation Studies II, Historical and Ideological Issues*. Yay. Haz. Theo Hermans. Manchester: St. Jerome, 1999: 180 -192.
- Yazıcı, Mine. *Çeviribilime Giriş*. İstanbul: Emek, 2001.
- Zalta, Edward n. Yay. Haz. Stanford Encyclopedia of Philosophy. <http://plato.stanford.edu.tr/> [First published Tue Oct 23, 2001; substantive revision Thu Sep 27, 2007]
- Zeyrek, Deniz. "Metindilbilimin Çeviri Metni Oluşturma Sürecine Katkıları". *Çeviri Eğitiminde Özgün Metni Yorumlama Çeviri Metni Oluşturma Sürecine Yönelik Yöntem Öneriler*. Ankara: Ankara Üniversitesi Bursa Şubesi, 1995: 75-86.

